

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 8. 8. 2022.			
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ПРЕДНОСТ
13/1	948	12	

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“: број: 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15, 90/16 и 31/18), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета на VIII сједници одржаној дана 27.06.2022. године, донијело је Одлуку број: 13/3.811-VIII-7.5/22 о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације кандидата мр Срђана Кондића под називом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“, у сљедећем саставу:

1. Др Драган Микеревић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, предсједник,
2. Др Драгана Башић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, члан, и
3. Др Ново Плакаловић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Монетарна економија и Теоријска економија, члан.

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са знаком имена и презимена

сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Тема докторске дисертације под називом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“, кандидата мр Срђана Кондића, одобрена је од стране Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, Одлуком број: 13/3-II-7.2/15 од 14.12.2015. године.

Одлуком број: 02/04-3.4139-148/15 од 28.12.2015. године, Сенат Универзитета у Бањој Луци дао је сагласност на Извјештај о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације мр Срђана Кондића, под насловом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“.

Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци је на VII сједници одржаној дана 16.05.2022. године, донијело Одлуку број: 13/3.548-VII-6.2/22 о продужењу рока за одбрану докторске дисертације кандидата Срђана Кондића до 30.09.2022. године.

Сенат Универзитета у Бањој Луци је на 80. сједници одржаној 26.05.2022 године, донио Одлуку број: 02/04-3.1034-46/22 о продужењу рока за одбрану докторске дисертације кандидата Срђана Кондића до 30.09.2022. године.

Садржај докторске дисертације изложен је кроз сљедећа поглавља:

1. Увод (стр. 5-15)
2. Ликвидност банке (стр. 16-62)
3. Бонитет банке (стр. 63-114)
4. Ликвидност у функцији јачања бонитета банке (стр. 115-139)
5. Емпиријско утврђивање стања утицаја управљања ликвидношћу банака на бонитет банака у Републици Српској (стр. 140-181)
6. Дискусија (стр. 181-185)
7. Закључак (стр. 185-198)
8. Прилози (199-209)

9. Попис литературе (стр. 210-220)

Рад је поред Увода и Закључка конципиран кроз пет засебних поглавља. Надаље, свако поглавље је подијељено у неколико засебних логичких цјелина, потпоглавља, која се нумерички обиљежена на одговарајући начин.

У уводном дијелу објашњен је проблем, предмет истраживања и циљеви истраживања, те представљена операционализација зависних и независних варијабли. Надаље, постављена је главна и двије помоћне хипотезе те су представљене научне методе које су кориштене у истраживању, очекивани резултати и допринос истраживања. Уводни дио завршава оквирним прегледом структуре рада.

У другом поглављу је објашњен појам и значај ликвидности у банкама, правила рочне усклађености активе и пасиве, ALM концепт управљања активом и пасивом, регулатива која уређује стандарде ликвидности у банкама те технике управљања ризиком ликвидности. У овом поглављу обрађен је теоријски појам ликвидности, његов значај за појединачну банку и систем у цјелини. Обрађен је историјски аспект еволуције развоја управљања ликвидношћу у банкама и детаљан приказ опште прихваћених међународних начела за управљање ликвидношћу. Кроз посебно потпоглавље објашњен је развој регулативе у домену ликвидности, као и важећи стандарди који су постављени од стране регулатора у виду минимума који су банке дужне интертемпорално да испуњавају. На крају поглавља дата је детаљна дескрипција техника управљања ликвидности.

У трећем дијелу обрађен је појам бонитета банке и његов укупни значај за појединачну банку, али и систем, односно тржиште које доноси одлуке на основу вјере у додијељене оцјене рејтинга. Врло детаљно су описане квантитативне и квалитативне детерминанте бонитета банака, те улога и значај рејтинг агенција. Кроз посебна потпоглавља описане су појединачне методологије водећих рејтинг агенција за оцјену бонитета и додјелу кредитног рејтинга. На крају поглавља описан је CAMELS методологија, која представља регулаторни оквир за оцјену бонитета банака којим се банке класификују путем додјеле одговарајућег композитног ранга.

У четвртом дијелу, под називом Ликвидност у функцији јачања бонитета

банке, разматра се утицај који управљање ликвидношћу банке има на бонитет. Изложен је концепт пословања банака који се темељи на начелима сигурности, ликвидности и профитабилности, али се мора имати у виду да су ова начела често у сукобу у пракси и економска наука нема децидиран одговор шта је оптимална равнотежа између њих. Како ликвидност и профитабилност имају типичан инверзни однос, у пракси постоји избор између ликвидности и профитабилности. Надаље, указано је да је посљедња глобална економска криза разоткрила колико је улога ликвидности била потцијењена у управљању ризицима у банкарству те је била у пракси окидач великих измјена у банкарским правилима пословања која доноси Базелски комитет за супервизију банака. Описане су основне измјенаме Базелског споразума и мјерења капитала, тзв. Базел III.

У петом дијелу се емпиријски утврђује какав утицај управљање ликвидношћу има на бонитет банака у Републици Српској и њихова каузалност. Представљен је модел за мјерење бонитета банака, те показано како ликвидност утиче на бонитет банке у овом моделу. Кроз регресиону анализу утврђена је међузависност између ликвидности, капитала и профитабилности и њихових главних варијабли. За потребе истраживања кориштена су два модела управљања ликвидношћу банке: Brownov геометријски модел и модел базиран на ризичној вриједности, тзв. (VaR – value at risk) модел. На крају поглавља, на основу временске серије од десет година и података за 10 банака, развијен је могући модел мјерења бонитета банака у Републици Српској који је подржан анкетом коју су попунили предсједници седам управа банака и један члан управе банке са тржишта Републике Српске.

У шестом дијелу, под називом Дискусија, извршена је дискусија резултата истраживања са аспекта циљева истраживања. На основу емпиријских података, утврђених модела, спроведених тестова и анкете утврђене су и истакнуте значајне статистичке и у пракси присутне везе између стратегија за управљање ликвидношћу, профитабилности и бонитета банака у Републици Српској. Уједно, образложени су и докази за главну хипотезу и обје помоћне хипотезе. На крају је образложен научни допринос и практична употребљивост предложеног модела мјерења бонитета банака, надаље, предложени су правци

даљих истраживања у овој области и начини за потенцијално усавршавање модела.

У посљедњем дијелу, под називом Закључак, дат је сукус теоријског разматрања проблема истраживања, те је указано на моделе минимизирања ризика ликвидности. Надаље, указано је на значај инвестирања у стратегије управљања ликвидношћу, развијања сценарија управљања ликвидношћу, стрес тестова ликвидности заснованих на сопственој серији података који су значајан алат не само у оперативном управљању банком него и дугорочном позиционирању као поуздан партнер клијентима у економском систему. Указано је да се грешка у предвиђању само дужом серијом квалитетнијих података може смањити. Коначно, указано је на још неке факторе који одређују модел бонитета и којима је могуће унаприједити предложени модел.

У сегменту прилога дат је исцрпан графички приказ међузависности изабраних варијабли које су основни чиниоци стабилности како појединачне банке тако и стабилности сектора у цијелости. Из презентованих варијабли се кроз регресиону и корелациону анализу изводи прецизан приказ релација и динамичке равнотеже у троуглу ликвидности, капитала и профитабилности. Надаље, дат је цјеловит приказ кориштене анкете и њених резултата.

Докторска дисертација написана је латиничним писмом, фонт Times New Roman, величине 12, на укупно 220 страница, компјутерски сложеног и форматираног текста, формата А4 и прореда 1,5.

Дисертација садржи 41 графикон, 24 табеле и 12 приказа (слика), а у изради тезе кориштен је 151 извор литературе.

У складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци, докторска дисертација мр Срђана Кондића је прошла провјеру оригиналности докторске дисертације, о чему постоји одговарајући документ.

а) Истаћи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Ликвидност банке има много аспеката, али се у највећој мјери своди на посједовање ликвидних средстава од стране банке, њеног тока готовине и у коначници њене способности да позајми средства на тржишту. Управљање ликвидношћу је од изузетног значаја за успјешно пословање банке, али и цјелокупног финансијског система, јер великвидност једне банке може да проузрокује последице за цијели финансијски систем једне земље, а често и више земаља. Важност алокације ликвидносне компоненте проистиче из саме природе банкарског пословања. Наиме, банке у свом свакодневном пословању остварују профит финансирајући дугорочне пласмане краткорочним изворима финансирања. Управо у том принципу рочне трансформације се крије осјетљивост банке на ризик ликвидности који може наступити као последица тржишних шокова или стреса изазваног унутрашњим факторима у самој банци. Рочна структура је битна за све банке с циљем компензовања очекиваних и неочекиваних промјена у пословању и омогућавању средстава за развој банке.

Рочна неусклађеност у билансу банке произилази из преференције депонената који полажу средства на краћи рок и клијената који преферирају кредите са што дужим роком доспијећа. Из перспективе банака ситуација је обрнута бар када су захтјеви ликвидности у питању, односно у интересу је банака да одобре кредит на што краћи рок како би смањиле ризик, а депозите примају на што је могуће дужи рок како би имале стабилне изворе средстава. Дакле, извор ризика ликвидности лежи у рочној структури активе (имовине) и пасиве (обавеза) банке.

Дакле, стварање и одржавање сопствене ликвидности и ликвидности привредног система представља круцијалну активност банака. Процес стварања и одржавања ликвидности овако посматран значи истовремено испуњавање захтјева и очекивања депонената са једне стране и дугорочног финансирања великвидне имовине коју траже зајмопримци.

Улога банака у претварању рочности - претварању финансирања из краткорочних депозита у дугорочне зајмове - чини их јединствено осјетљивим на навале на банке. Банке се обично задужују краткорочно у облику штедње и

депозита по виђењу. Истовремено, оне дају зајмове са дужом рочношћу. У нормалним временима банке држе ликвидна средства која су више него довољна да покрију било какво повећано повлачење депозита. Међутим, током навале на банке депоненти губе повјерење у банке и масовно повлаче депозите. Како се та повлачења гомилају, банка је присиљена да хитно ликвидира средства. Цијене по којима се средства продају обично су “пожарне цијене”, посебно ако је банка давала веома неликвидне и индиосинкратичне зајмове. Наведено и није велики проблем уколико једна системска или више малих банака постану неликвидне јер исте могу краткорочно посудити од других банака, те доћи до своје равнотеже. Уколико, пак, дође до навале на већи број финансијских институција, долази до већег проблема јер приватне компаније немају толико средстава да међусобно позајмљују средства. Финансијска криза у САД 2008. године примјер је такве навале зато што је цијели банкарски сектор држао проблематичне хипотекарне зајмове.

Због честих криза (ликвидности) током времена финансијски сектор је постао један од најстроже регулисаних сектора, а банке се највише регулишу од свих финансијских институција. Нажалост, регулаторни процеси не функционишу увијек како треба, о чему свједоче како недавне кризе тако и константан рад на надоградњи процеса и правила како од стране регулатора тако и од самих банака.

Граница између неликвидности и несолвентности често је “невидљива” или, што је још горе, подложна субјективним процјенама. У малим и релативно затвореним тржишним економијама почетни је индикатор, који упућује да нешто с банком није у реду, недостатак средстава којима би банка подмирила текуће обавезе. У таквом случају оријентација на “спасоносну инјекцију” секундарних извора ликвидности с новчаног тржишта или из емисијских канала значи избјегавање стечаја. Јасно је да ће такво избјегавање стечаја бити компликованије ако тржиште новца и тржиште капитала нису развијени. Дакле, што је домицилно тржиште слабије развијено, то је краћи пут од неликвидности до несолвентности.

Све горе наведено је у коначници резултовало да управљање ризицима буде стављено у фокус банкарског пословања, а једна од кључних консеквенци

Велике кризе из 2008. је потпуна промјена парадигме када је у питању управљање ризиком ликвидности.

Управљање ризиком ликвидности банака, за разлику од других елемената којима се треба управљати, специфично је зато што не постоје двије банке на које би се могле примјењивати исте политике и процедуре ликвидности и једнака организација тих послова. Зато са аспекта супервизора ликвидност и управљање ризиком ликвидности има посебан значај. Тијела супервизије која контролишу банке требало би да разрађеним техникама покушају оцијенити да ли управа банке и њезино руководство разумију потребе банке за ликвидности. Они процјењују да ли је банка на исправан начин организовала процедуре везане уз праћење, мјерење, анализирање података и различитих коефицијената ликвидности, те доноси ли праводобне одлуке и прилагођава ли планиране циљеве.

Банка је дужна развити организацију и систем мјерења ликвидности како би обезбиједила да се захтјеви за ликвидности проводе, анализирају и контролишу у системима интерних контрола које ће с друге стране оцјењивати интерна ревизија.

Банке се у испуњавању своје мисије суочавају свакодневно са регулаторним и тржишним ограничењима, са захтјевима ликвидности и солвентности, питањима ризик концентрације и диверсификације пословања, што их чини много комплекснијим за праћење и давања рејтинг оцјене од класичних привредних друштава из других бранши. Због тога, фокус код банака је и у пословању и оцјени рејтинга на капацитету и успјешности митигације ризика, а не на успјешности раста и развоја потенцијала.

Теоретски и практично, у банкарству остваривање циљне стопе профитабилности подразумијева балансирање између осталих фундаменталних принципа банкарске дјелатности (принципа ликвидности, солвентности, адекватности капитала и сигурности пласмана, ризик апетита итд.). Пословање банака се по већини аутора заснива на начелима сигурности, ликвидности и профитабилности, и то тим редом, јер само ликвидна и стабилна банка може да изврши своју циљну функцију и максимизира профит дионичара на одржив

начин. Теоретски однос ликвидности и профитабилности представља „игру са нултом сумом“: већа ликвидност повлачи мањи профитни потенцијал, док мања ликвидност подразумијева већу зарађивачку способност банке, дакле, по принципу каузалности банка која не поштује начело ликвидности угрожава циљну функцију профитабилности. Стабилност банке је финални израз различитих фактора који се изказује кроз бонитет банке, односно оцјену кредитног рејтинга банке.

Дакле, банке послују на начелу повјерења у њихов бонитет и сигурност. Оне већину своје пасиве обезбјеђују прикупљањем депозита, а да би неко положио депозит у банку, мора бити увјерен у њен бонитет. Такође, што је бољи бонитет, мања је цијена по којој банка прикупља средства, што значајно утиче на профитабилност банке, а профитабилност доноси већу цијену акција и олакшава доступност капитала. У том смислу, веома је битно успоставити адекватан модел мјерења бонитета банке, из којег би се видјело шта све треба сачувати да би се сачувао постојећи бонитет, те унаприједити да би банка имала већи бонитет. У пракси, идеја цјелокупног познавања бонитета банака и посљедично рејтинга појединачне банке је покушај да се одреди оптималан микс квантитативних и квалитативних показатеља из којих се добија конзистентна и упоредива оцјена/мјера бонитета банке. Бонитет банке треба представљати лако разумљиву оцјену која хронолошки даје преглед гдје је банка сада, гдје је била и гдје ће бити у поређењу са параметрима примјењене методологије и другим банкама на тржишту.

Имајући у виду чињеницу да је бонитет банке од примарног значаја за акционаре и депоненте у банкама, у раду су детаљно анализирани релевантни методологије мјерења бонитета банака, те је креираиран модел мјерења бонитета банака који је кредибилан за банке у Републици Српској и Босни и Херцеговини, уважавајући специфичности тржишта, као и околности у којима те банке послују.

У складу са наведеним, постављен је и основни проблем истраживања, који гласи: Да ли успостављање адекватног управљања ликвидности банака, кроз јачање система управљања ризицима, утиче на повећање бонитета банке? Имајући у виду значај који бонитет има за банке интерно и екстерно, у раду је

презентовано како међународне рејтинг агенције мјере бонитет банака, као и приступ који користе супервизори, те повратне спреге које се формирају у односу бонитет-ликвидност.

Предмет истраживања је фокусиран на чињеницу да одговорност за јачање бонитета банке лежи на менаџменту и надзорном одбору банке, руководиоцима на свим нивоима, систему интерних контрола, одбору за ревизију, финансијском сектору и независној ревизији. Ужа научна област истраживања су пословне финансије са акцентом на истраживања усмјерена на питања која се односе на ликвидност и процјену ризика, као битних фактора за јачање бонитета банке.

Сходно наведеном, циљ истраживања је да се јасно идентификују узроци који доводе до лошег и ризичног пословања банке, утврде разлози пада или раста бонитета банке, те да се јасно утврде одговорности на свим нивоима, укључујући и надзорни одбор, и отклоне недоследности које смањују профитабилност пословања и повећају кредибилитет банке. Извршена је класификација елемената ликвидности и показано је како се директно одражавају на бонитет банке. Процијењен је бонитет банака у Републици Српској, објашњено је зашто је улога управљања ликвидношћу потцијењена те је направљен модел управљања ликвидношћу. Извршена је детаљна класификација ликвидности и оцјена ризика за све банке у РС.

На основу циља истраживања, основног проблема истраживања, те предмета истраживања ове дисертације, постављена је основна и помоћне хипотезе.

Основна хипотеза гласи:

X0: Успостављањем адекватних политика и модела управљања ликвидношћу, а који су примјењиви на наше тржишне услове, сачуваћемо и побољшати бонитет банке.

Основна хипотеза у дисертацији је конкретизирана уз помоћ двије помоћне хипотезе:

X1: Дефинисање јасних критеријума за управљање ликвидношћу позитивно

утиче на јачање бонитета банке

X2: Бонитет банке доноси већу стабилност и профитабилност

Упориште за доказивање наведених хипотеза кандидат је нашао у обимној литератури која прати историјску генезу питања ликвидности, управљања ризиком ликвидности, појма бонитета банака те историјску еволуцију методологија за оцјену бонитета. Анализом литературе кандидат је објаснио фундаменте проблема те је описао основне тенденције у сектору које формирају динамичку равнотежу у троуглу капитал-ликвидност-профитабилност. На концу, кандидат као сублимацију теоретских разматрања најбољих пракси развија модел оцјене бонитета банака на малом и специфичном тржишту.

Мекмиланов економски рјечник ликвидност дефинише као „квалитет средстава који се карактерише њиховом моћи слободног трошења“.

Rose (2015:351) дефинише ликвидност банке као њену пословну способност да осигура довољно средстава уз разумне трошкове тачно у вријеме када су јој средства потребна и у количини у којој су јој потребна. Jiang, Levine и Lin (2016:1) процес стварања и одржавања ликвидности виде као истовремено испуњавање захтјева и очекивања депонената са једне стране и дугорочног финансирања неликвидне имовине коју траже зајмопримци. Нераскидиво повезано питање са ликвидности је проблем рочне трансформације па Грегурек и Видаковић (2013:358) апострофирају како је пондерисана дурација пасиве банке око три године, а активе око девет година, што јасно образлаже зашто се банке суочавају са проблемом ликвидности и зашто је њихова рочна структура негативна. Како ризик ликвидности није могуће избјећи, фокус је на управљању ризиком ликвидности. По Greuning (2009:194) управљање ризиком ликвидности представља као срж повјерења у банкарски систем с обзиром на то да су банке институције у којима је ефект полуге снажно изражен уз коефицијент активе који према основном капиталу износи и до 20:1. У широком спектру ставова различитих аутора о природи ризика у банкарству се може констатовати да општи консензус постоји само по питању да управљање ризицима представља континуиран процес који подразумијева перманентно

идентификовање, процјењивање и контролисање преузетих ризика, Вуњак и Ковачевић (2011:341). Историјски гледано, управљање односима активе и пасиве је основни инструмент вођења банке који је еволуирао у модерану технику интегралног финансијског управљања, познат као ALM (asset liability management), а који према Basisu (2010) треба да обезбиједи мјерење изложености утицаја ризика, да га одржава у одређујућим оквирима, истовремено оптимизирајући профил ризика поврата на активу биланса, односно оба циља кроз билансне акције и ванбилансне инструменте као што су деривати. Choudry (2007) код ALM концепта фокус ставља на четири кључна аспекта: ликвидност, рочну структуру каматних стопа на тржишту, профил доспијећа активе и пасиве и default risk. Управљање ризиком ликвидности је перманентан и динамичан процес, што значи да у банци морају бити разрађени различити сценарији који се односе на понашање токова готовине у различитим условима, Ђукић (2011:131). Иако ризик ликвидности заједно са кредитним ризиком и ризиком промјене каматне стопе представља основни облик ризика у банкама, односно онај ризик који постоји и код најједноставнијих банака, Шверко (2007:140), он у регулаторним захтјевима није играо значајну улогу све до кризе 2008. Базел I и Базел II су препознавали ризик ликвидности као један од банкарских ризика, али у пракси је овај однос био углавном имплицитан и свакако недовољан. С тим у вези, Базелски комитет је тек током 2008. издао иновирани смјернице за управљање ризиком ликвидности које обухватају 17 начела, BCSB (2008). Финансијска криза је апострофирала аномалије управљања ризиком ликвидности у финансијским институцијама и указала на потребу усмјеравања на системски ризик ликвидности IMF (2011:75). Базелски комитет је 2010. као одговор на финансијску кризу објавио нови регулаторни оквир Базел III који представља фундаменално јачање третмана ликвидности кроз увођење два глобална минимална коефицијента LCR и NSFR. Увођењем ових показатеља Базелски комитет је по први пут увео захтјев да се стандарди ликвидности досљедно прате и имплементирају кроз различите надлежности, Gobat, Yanese и Maloney (2014:3).

Банке се у испуњавању своје мисије суочавају свакодневно са регулаторним и тржишним ограничењима, са захтјевима ликвидности и солвентности,

питањима ризик концентрације и диверсификације пословања, што их чини много комплекснијим за праћење и давања рејтинг оцјене од класичних привредних друштава из других бранши. Због тога, фокус код банака је и у пословању и у оцјени рејтинга на капацитету и успјешности митигације ризика, а не на успјешности раста и развоја потенцијала.

Банке послују на начелу повјерења у њихов бонитет и сигурност па методологије за мјерење бонитета банке, односно додјелу рејтинга треба да буду строге, системске, постојане те да подлијежу валидацији заснованој на одговарајућим подацима из прошлости и ретроактивном тестирању, Мрвић, Ричка и Махмутовић (2016). Значај кредитног рејтинга се види из става Европског ревизорског суда (2015:9), кредитни рејтинзи важан су алат на тржишту власничког капитала и тржишту обвезница јер садржавају информације за улагаче и судионике на тржишту, а у неким случајевима чак замјењују провјере у оквиру дужне пажње улагача. Тржиштем кола велики број методологија за додјелу рејтинга, а због значаја који има бонитетна и рејтинг оцјена коју издаје рејтинг индустрија, постоји изражена тенденција, али покушаји регулације су ограничени на покушаје да се повећа конкуренција, транспарентност и избјегавање сукоба интереса, Amadou (2009:3). Додјела адекватних рејтинга је интерес и државе и регулаторних органа јер банке су због високих финансијских полуга осјетљивости повјерења кредитора и депонената подложне много бурнијој волатилности и губитку стабилности као реакција на релативно умјерене економске шокове, а Reinhart и Rogoff (2011:202-205) су показали да су банкарске кризе уобичајене и за развијене земље и земље у развоју.

Chen, Goldstein, Huang и VashisshthaВ (2020:32) указују да је криза 2008. открила грешке у моделима рејтинг агенција и посљедично проблеме са погрешном перцепцијом стабилности и појединачних банака и укупног финансијског система. Посебно указују на чињеницу да су у директној корелацији величина ликвидносног mismatch и вјероватноће за пропаст банке. На ово се надовезују ставови појединих аутора, Живковић и Урошевић (2011:58), који описују негативну повратну спрегу у којој регулаторни органи нападају у неку врсту регулаторне панике и генеришу додатан ниво

неизвјесности и ризика у сектору.

Башић (2012:272) констатује да је рјешавање банкарских криза кроз историју у праву ишло у правцу појачаног државног интервенционизма и јачања регулације финансијског сектора. Уочене слабости и научене лекције из Велике кризе резултирале су бројним унапређењима постојеће регулативе те дјелимичним промјенама парадигме надзора банака и финансијског система. Нема скоро ниједног великог економисте који није покушавао ријешити енигму ликвидности, тако Keynes (2013:168) организовано тржиште проглашава истовремено и главним мотором прогреса и главним узрочником финансијских криза и проблема ликвидности. Rose и Hudgins (2015:351) наглашавају да посебан изазов у третирању ликвидности представља чињеница што ликвидност и профитабилност имају типичан инверзни однос. Kindlberger (2006:74) наглашава да је секјуритизација олакшала набавку ликвидности путем полуге која функционише све док је профитабилност већа од каматне стопе на дугове.

Може се констатовати да је економска историја прожета периодичним шпекулативним балонима и узрочно-последичним проблемима ликвидности банака, Shiller (2015:178). И други аутори попут Krugmana (2010:166) смтра да су финансијске иновације главни извор проблема ликвидности који су ескалирали у кризи 2008. Blanchard (2011:611) одговорност за кризу лоцира у три механизма: финансијска полуга, сложеност и ликвидност. Трансформација на пасивној страни биланса и превелика зависност од тржишта новца су довели до развоја потпуно нових ризика ликвидности на које само тржиште не може дати одговор, Jorda, Richter, Schularik и Taylor (2017:10).

Нагомилане проблеме је могла само ријешити масивна интервенција у виду монетарног стимулуса, Berrospide (2013:8). Giannone (2011:14) сматра да је улога монетарних ауторитета да обезбиједи замјену за раније кориштене изворе ликвидности.

Генерално, криза је указала на озбиљне недостатке како надзора финансијских институција тако и озбиљне мањкавости регулативе због чега су уведени потпуно нови елементи у регулаторни оквир, а посебна пажња је посвећена

ризик у ликвидности, Барјактаревић (1013:104). Базел III се за сада показао као искорак у односу на стара рјешења иако су бројна питања остала неријешена, тако Ball (2020:2) истиче да LCR сценарији озбиљно потцјењују вјероватне одливе депозита, губитак приступа изворима финансирања и трошкове губитака на дериватима. Ипак, може се констатовати да су нови стандарди и регулатива без сумње значајан искорак у односу на старе и на бази научених лекција. Банкарски сектор је отпорнији на кризе и стресове, што се показало и током кушње и стреса на коју је сектор ставила корона криза. Неопходно је континуирано наставити развијати регулативу и процедуре који ће сектор учинити отпорнијим на стрес и шокове јер ако је ишта у свијету финансија сигурно, онда је то чињеница да ће повремене кризе наставити бити главни пратилац финансија.

- а) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у рјешавању изучаване проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Кандидат је истражио теоријске аспекте ликвидности и бонитета банака и њихов однос са профитабилности, у суштини њихове критичне „параметре“ и базично кретање, са амбицијом да се додатно утврде њихова корелација и да да сопствени допринос методологији оцјене бонитета банака превасходно уважавајући услове на домицилном тржишту. Анализирајући теоретске фундаменте ликвидности и бонитета, кандидат се фокусирао на њихова ограничења која проистичу из њиховог генералног приступа те је покушао да најбоље праксе прилагоди специфичностима локалног тржишта. Кроз јединствен микс теоријских разматрања и практичних рјешења кандидат настоји понудити оптимизоване/прилагођене моделе управљања ликвидношћу и мјерења бонитета банке.

Кључни критеријуми код избора литературе везано за проблем управљања ликвидности су оригиналност научног дјела и фокус на кризу из 2008. која је

покренуле тектонске поремећаје у односу према ликвидности и у управљању ризиком ликвидности. Код истраживања модела бонитета аутор улази у фундаменте општих начела и даје детаљну разраду методологија код три водеће рејтинг агенције и једне регулаторне методологије. У цијелости, и теоретски аспект и практични допринос су реперкусија и рефлексција структурних поремећаја парадигме које је изазвала Велика криза из 2008, што дисертацији даје додатно на актуелности, јер нови регулаторни оквир је тек завршио са транзиционим периодом и ступио на снагу у пуном обиму.

С обзиром на то да је предмет истраживања из области пословних финансија, а исходиште дјелимично има и у математичким и квантитативним методама, кориштен је широк спектар метода истраживања. Кандидат у теоретским разматрањима проблема користи аналитичке и синтетичке методе, те даје широк дескриптивни и компаративни пресјек постојећих теоретских и практичних модела. У дисертацији су развијена емпиријски методом два модела управљања ликвидности и један модел мјерења бонитета банака.

Полазећи од главне хипотезе да успостављање адекватних политика и модела управљања ликвидношћу, примјенивих на наше тржишне услове, побољшава бонитет банке, кандидат је трагао за закључком да ли је и колико то могуће емпиријски потврдити. У ту сврху послужиле су му двије помоћне хипотезе којима је утврдио да се дефинисањем јасних критеријума за управљање ликвидношћу банке позитивно утиче на бонитет и да добар бонитет доноси већу стабилност и профитабилност. Да би емпиријски потврдио своје хипотезе, истраживање је засновао на јасним, егзактним подацима доступним у БиХ и Републици Српској. Тестирање хипотеза вршио је на основу серије података о кључним индикаторима финансијског здравља у Босни и Херцеговини како би утврдио узрочно-последичну везу између варијабли. Серија података коју је користио у себи садржи довољно дуг временски низ од посљедњих десет година на мјесечном нивоу. Довољно дуги низ података пружио му је добру основу за стационарност временских серија. У емпиријском истраживању као вектор је постављен бонитет као зависна варијабла. Регресионом једначином формиран је модел бонитета банке у Републици Српској. Након тога, анкетним упитником су тестирани закључци до којих се дошла, те је и упитник потврдио конвергенцију мишљења индустрије са добијеним закључцима истраживања.

Основно ограничење истраживања представљао је проблем прикупљања података из годишњих извјештаја банака јер не постоји једнообразност у извјештавању, а који су јавно доступни. Одређене новине попут стрес тестова код наших банака и резултати стрес тестова, као детаљна структура и рочност извора средстава, не посједују довољно дуг рок употребе како би се утврдили јасни и егзактни подаци о њиховој примјењивости и ниво грешке у предвиђању. Квантитативна и статистичка обрада података је адекватна за истраживање и даје довољно елемената за закључивање. Кандидат је користио статистички софтвер који одговара потребама истраживања које је спроводио, а добијени резултати су јасно, прецизно и правилно интерпретирани. Резултати истраживања су презентовани у облику да и други независни истраживачи могу провјерити и поновити истраживање, а додатан квалитет представљају приједлози кандидата у ком смјеру се могу кретати будућа истраживања о теми анализе динамичке равнотеже кључних варијабли. Кориштена методологија је у складу са проблемом, предметом и циљем истраживања. Због наведених ограничења истраживања, грешка у предвиђању је релативно висока, али се дужом серијом квалитетнијих података у будућности може смањити.

Узимајући у обзир горе наведено, може се закључити да су примјењене методе адекватне, довољно тачне и савремене имајући у виду достигнућа у овој области на свјетском нивоу.

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити сљедеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;

ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је на основу емпиријских података, утврђених модела, спроведених тестова и анкете утврдио значајне статистичке и у пракси присутне везе између стратегија за управљање ликвидношћу, профитабилности и бонитета банака у Републици Српској. Његово истраживање било је конципирано око двије помоћне и на једној главној хипотези. Утврђене су кључне детерминанте бонитета банке. Иако се током израде дисертације сусрео са проблемом истраживања да бонитет банке посматра свеобухватније, преко макроекономског окружења као значајне варијабле бонитета које утврђују и у пракси примјењују развијене рејтинг агенције преко цијене депозита, кандидат је успио развити модел бонитета банака у Републици Српској, а који је значајан фактор доказивања главне хипотезе. Јасно је доказано да је детерминанта бонитет, а на основу изложеног модела, однос капитала и активе, учешће ликвидне имовине, обавеза у укупној активи, исплата дивиденде и припадност групи. Доказано је да су инвестирања у стратегије управљања ликвидношћу, развијање сценарија управљања ликвидношћу, стрес тестови ликвидности засновани на сопственој серији података значајан алат не само у оперативном управљању банком него и дугорочном позиционирању као поузданог партнера клијентима у економском систему. Моделом је, надаље, пружен значајан оквир за формирање свеобухватног модела бонитета и колико нам је познато први пут је употријебљен овакав приступ. Неспорно је показано да је бонитет јасно мјерљив и егзактан. Већ сада је могуће утврдити који су економско-финансијски ентитети у бољој, а који у лошијој позицији. Они бољи ипак се могу поправити, док они лошији употребом модела бонитета могу идентификовати елементе које треба поправити с циљем поправљања бонитета.

Кандидат је полазећи од домаће праксе у којој се плански дефинише праћење ликвидност и оцјене ризика у складу са законодавним нормама, политикама и процедурама банке, регулаторним одлукама, адекватним управљањем ризицима и моралним начелима која се примјењују у професији, приступио прикупљању података за домаћи банкарски систем. На основу прикупљених података у 10 година за 10 банака и 19 позиција за аутоматску обраду података, створена је

емпиријска основа за даља истраживања не само феномена бонитета, ликвидности и профитабилност банака него и остала друштвена истраживања. Извршио је класификацију елемената ликвидности у неколико сценарија и елемената процјене ризика, на основу чега ће се показати директан одраз на бонитет банке. Доказан је и емпиријски потврђен утицај шокова ликвидности на банкарски систем. Путем ризичне вриједности и очекиваног пада ликвидности постављени су сви могући до сада виђени сценарији као елементи процјене ризика. Истраживање је на макронивоу, на нивоу банкарског сектора у цјелини. Међутим, ово научно истраживање има практичну примјену код свих банака, јер су се локалне банке у посљедње двије године као посљедица ковида и рата у Украјини среле са два шока ликвидности, што је био директан тест регулаторног оквира, али и кандидатових хипотеза, па се може констатовати да су оне током израде дисертације доживјеле и валидацију у пракси. Процијењен је бонитет наших банака путем модела за процјену бонитета и објашњено је зашто је улога управљања ликвидношћу потцијењена те је направљен један егзактан модел за управљање ликвидношћу.

Практичан допринос истраживања се огледа у могућности да су банке добиле прецизне смјернице како управљати ликвидности на начин да банка самостално преброди шокове ликвидности. Иако ће шокови и сценарији имати различит интензитет између банака, свака банка ће на основу познатих шокова и сценарија који су већ садржани у њиховим серијама података о ликвидности добити квалитетан инпут за формирање адекватних политика примјенљивих на наше тржишне услове, гдје ће временом формирати сопствена знања и унаприједити унутрашње капацитете за управљање ликвидности и солвентности (бонитета).

- а) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени резултати правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Научна вриједност докторске дисертације под називом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“ кандидата мр Срђана Кондића огледа се у томе што је на основу емпиријских података, утврђених модела, спроведених тестова и анкете доказао значајне статистичке и у пракси присутне везе између стратегија за управљање ликвидношћу, профитабилности и бонитета банака у Републици Српској. Дакле, допринос се огледа у изради два модела за управљање ликвидности и једном моделу за мјерење бонитета банака који су прилагођени специфичностима локалног тржишта.

Истраживање је засновано на анализи савремене, релевантне и оригиналне литературе. Литература која је кориштена у истраживању уредно је референцирана према важећим стандардима.

Кориштени подаци и њихова рачунска обрада били су довољни да потврде све хипотезе које су у истраживању постављене. Примјењене методе су адекватне, савремене, хеуристички тачне, а спроведено истраживање независно и непристрасно. Статистички софтвер који је кориштен у истраживању одговара потребама истраживања које је спроведено.

Испитивани параметри ликвидности и бонитета и њихове каузалности дали су довољно елемената за моделирање сопствених модела за управљање ликвидности и мјерење бонитета банака и коректно су транспоновани у предложене моделе.

Теоријско и емпиријско истраживање у дисертацији извршено је у складу са дефинисаним циљевима истраживања те је дало очекивани научни и прагматични допринос, уз проширење постојећих сазнања из области управљања ликвидношћу и мјерења бонитета банака (пословне финансије).

Истраживањем одабране теме кандидат је дошао до одређених научних и прагматичних резултата истраживања која представљају богату истраживачку подлогу за нова научна истраживања у предметној области. Надаље, кандидат је самостално назначио и могуће правце будућих истраживања и тиме учинио ову дисертацију додатно занимљивом будућим истраживачима и корисним приручником за практичаре.

Комисија је јединствена у мишљењу да је кандидат мр Срђан Кондић успјешно

извршио истраживање у складу са одобреном темом дисертације.

Докторска дисертација кандидата мр Срђана Кондића је, у складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци, прошла провјеру оригиналности докторске дисертације, те се, уважавајући постигнути научни и прагматични допринос, може сматрати оригиналним научним дјелом, самостално урађеним, уз примјену адекватних научних метода истраживања.

Имајући претходно у виду, Комисија је мишљења да докторска дисертација мр Срђана Кондића под називом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“ задовољава критеријуме успјешно урађене докторске дисертације и

Предлаже

Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације мр Срђана Кондића под називом „Управљање ликвидношћу као примарна детерминанта бонитета банке“, одобри њену одбрану и одреди комисију за спровођење поступка одбране.

- а) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширније образложење и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

Бања Лука и Пале, 25. 7. 2022.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Драган Микеревић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, предсједник

2. Др Драгана Башић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Пословне финансије, члан

3. Др Ново Плакаловић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област Монетарна економија и Теоријска економија, члан

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложење, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.